

Francesc d'Assís Galí, la dècada negada (1939-1949)

ALBERT MERCADÉ /
Fotografies de Xavier Galí Oromí

Galí sojornà una dècada sencera a Londres, entre els hiverns de 1939 i 1949. S'exilià essent reconegut com un dels màxims exponents del noucentisme plàstic nostrat: autor dels frescs de la cúpula del Palau Nacional de l'Exposició Internacional barcelonina del 1929, i dels seus radiants cartells promocionals; pintor en nòmina de la sala Parés, promotors de la seva obra amable, serenament mediterrània; i, per damunt de tot, mestre admirat pels primers creadors de la generació del 1917: Miró, Artigas, Benet, Aragay, Humbert, Vayreda, Andreu... Deu anys més tard de la seva partença, Galí retorna a sòl barceloní exhibint, al taller d'Anita Solà d'Imbert, les seves creacions londinenques: dibuixos projectats des d'una mirada absolutament transfigurada, tenyida d'onirisme, humor negre, estretament connectada amb les llums o ombres de l'inconscient: sants màrtirs vestits de torero, centaures celestials, ximpanzés empaitant verges... Dibuixos, amb tot, disciplinats, indiciaris al seu torn d'un període previ sofert a l'exili. Quines vivències personals comportaren aquell canvi de mirada artística? Com un pintor noucentista va poder patir un salt estilístic i conceptual tan acusat? Què el va empènyer a fugir a Londres? I a retornar a la Barcelona ocupada? L'article que segueix, resum abreujat d'una recerca in situ a la capital britànica resseguint les traces del gran pintor i pedagog, no té altre objecte que intentar donar una resposta plausible i documentada a aquestes elementals, però mai formulades qüestions de la biografia artística del nostre creador.

Una felicitació de Nadal de 1939 enviada des de Londres a Barcelona, és la primera prova fefaent que documenta la presència de Francesc Galí exiliat a Anglaterra¹. El pintor arribà a la capital britànica en algun moment entre el 20 de març de 1939 –dia en què oficialment Galí abandona el seu càrrec com a director de Belles Arts de la República Espanyola²– i el 25 de desembre d'aquell any. Londres

1 Per a la reconstrucció del període de Francesc Galí a l'exili (1939-1949) ens hem basat en quatre tipus de fonts: primerament, hem consultat la documentació sobre llibres vinculats a l'exili espanyol i republicà a Londres, així com en les poques afirmacions que Galí va fer sobre el període anglès. En segon lloc, en hem basat en la recerca d'informació a través d'entrevistes amb els descendents de l'artista que convisqueren amb Galí a Londres. Francesc Galí a Londres va veure néixer dos néts seus, fills de Francesc i Oriol Galí respectivament. Els néts són vius i ens han permès localitzar molta obra del període, així com precisar-nos informació al respecte. Un tercer àmbit d'estudi ha sigut a partir de les lletres epistolars. D'una banda, les cartes que Galí i els seus fills enviaven al fill gran de l'artista, Jordi Galí, al seu domicili de Barcelona. De l'altra, un grup d'unes 45 cartes d'amor enviades per Galí a la pintora anglesa Ithell Colquhoun, conservades a la Hyman Kreitman Research Centre de la Tate Britain de Londres. Finalment, també hem realitzat una recerca d'obra i exposicions als arxius britànics, principalment a la Tate Britain de Londres, així com en cases de subhastes i galeries d'art.

2 Cabañas Bravo, Miguel (2010: 23). «La II República española ante la salvaguarda del patrimonio artístico y la guerra civil»; dins

va ser escollida com a destinació perquè Maria Galí, un dels seus vuit fills, ja feia alguns anys que hi tenia residència, atès que era l'esposa de Josep Manyé i Vendrell (1908-2000) –el cèlebre futur comentarista de la BBC a Londres entre 1941 i 1957.

Tal com ens confirma el diari anglès *The Independent*, Francesc Galí va ser ajudat a arribar a Anglaterra per l'historiador de l'art i galerista Ewan Phillips (1914-1994), amb qui Galí va conviure durant els seus primers mesos al país³. Phillips era un intel·lectual molt compromès amb la causa antifeixista. Així, a tall d'exemple, el 1938 havia organitzat una exposició d'artistes alemanys del segle XX junt amb Herbert Read i Roland Penrose, com a resposta a les exposicions d'artistes degenerats nazis. Phillips posseïa una casa a Hampstead, i aquella podria haver estat la primera residència de Galí i la seva família en arribar a Londres, ja que les primeres cartes de Galí que hem trobat del període londinenc són remeses des d'aquesta petita població benestant del nord-oest londinenc⁴. Més endavant, segons ens indiquen les diferents cartes que enviaria a la seva família a Barcelona, Galí passaria per dues residències londinenques més. El novembre de 1941 el trobem resident al poble d'Acton (Cumberland Park, núm. 11), a uns pocs quilòmetres al nord-oest de Londres⁵. I des de l'any 1942, i fins el 1949, resideix amb els seus dos fills (Francesc i Oriol), dos néts (Francis i Joseph) i la nora Josefina Cambrubí, en una casa a Thornton Heath (34, Ecclesbourne Road), un llogarret a uns 35 km al sud-oest de Londres.

Els serveis d'espionatge franquista també confirmen la presència de Francesc Galí a Londres, però alguns mesos més tard. L'ambaixador de l'Espanya franquista a Anglaterra –Jacobó Fitz-

Arte Salvado. 70 aniversario del salvamento del patrimonio artístico español y de la intervención internacional. Madrid, València, Barcelona, Figueres.

3 Denvir, B. (1994). «Obituary: Ewan Phillips», *The Independent*, 3 de juny de 1994.

4 Carta de Francesc Galí a Ithell Colquhoun, 15-09-1941, Hyman Kreitman Research Centre, Tate Britain de Londres.

5 Carta a Ithell Colquhoun, 15-11-1941, Hyman Kreitman Research Centre, Tate Britain de Londres.

DINAR DE GERMANOR

que la SALA ROVIRA, amics i antics
deixebles, ofereixen en homenatge al mestre

Francesc d'A. Galí

Lista

Assortit de fiambres
Llomillo - Botifarra
amb mongetes
Costelles amb allíoli
Patates - Escarxofes
Pastís Hostal de la Glòria
Macedònia
Vi Cava pròpia
Xampany *Lacrima Bacus*
(Obsequi de SALA ROVIRA)
Cafè
Licors

HOSTAL DE LA GLORIA

Viladrau, 6 maig 1951

Imp. S. Rovira

Francesc d'Assís Galí i Fabra. Dinar de Germanor organitzat pels seus alumnes al Montseny. 02-1951

Stuart i Falcó: Duque de Alba– cita Francesc Galí i Fabra⁶ en el seu informe d'exiliats espanyols a Londres arribats el juliol de 1940. En un segon informe d'agost de 1940, el Duque de Alba cita Francesc Galí i Fabra com una de les personalitats que s'entrevistaren entre els mesos de gener i juny de 1940 amb Pablo de Azcárate, ambaixador de la II República Espanyola a Londres durant la Guerra Civil. Heus aquí un altre motiu plausible per entendre la fugida britànica de Galí: Londres va ser escollida per Juan Negrín com la ciutat des d'on defensar la República a l'exili; i Galí, com a darrer Director de Belles Arts de la República, hi degué trobar no poques complicitats.

A l'exili, Galí va reprendre la seva activitat artística, i amb força intensitat. En deu anys va participar en almenys vuit exposicions a la capital britànica. La primera exposició en què Galí apareix documentat a Londres és la Winter Exhibition de The New English Art Club, durant l'hivern de 1939⁷. En aquesta mostra, consta que Galí hi participa amb dos bodegons, *Flowers and Picture Post* i *Lemons and Fish*⁸.

Un fulletó conservat a l'arxiu Galí indica que la segona exposició en què participà Galí fou a la galeria Neighborhood gallery de Londres, la tardor de 1940. No hem trobat cap més informació, ni a

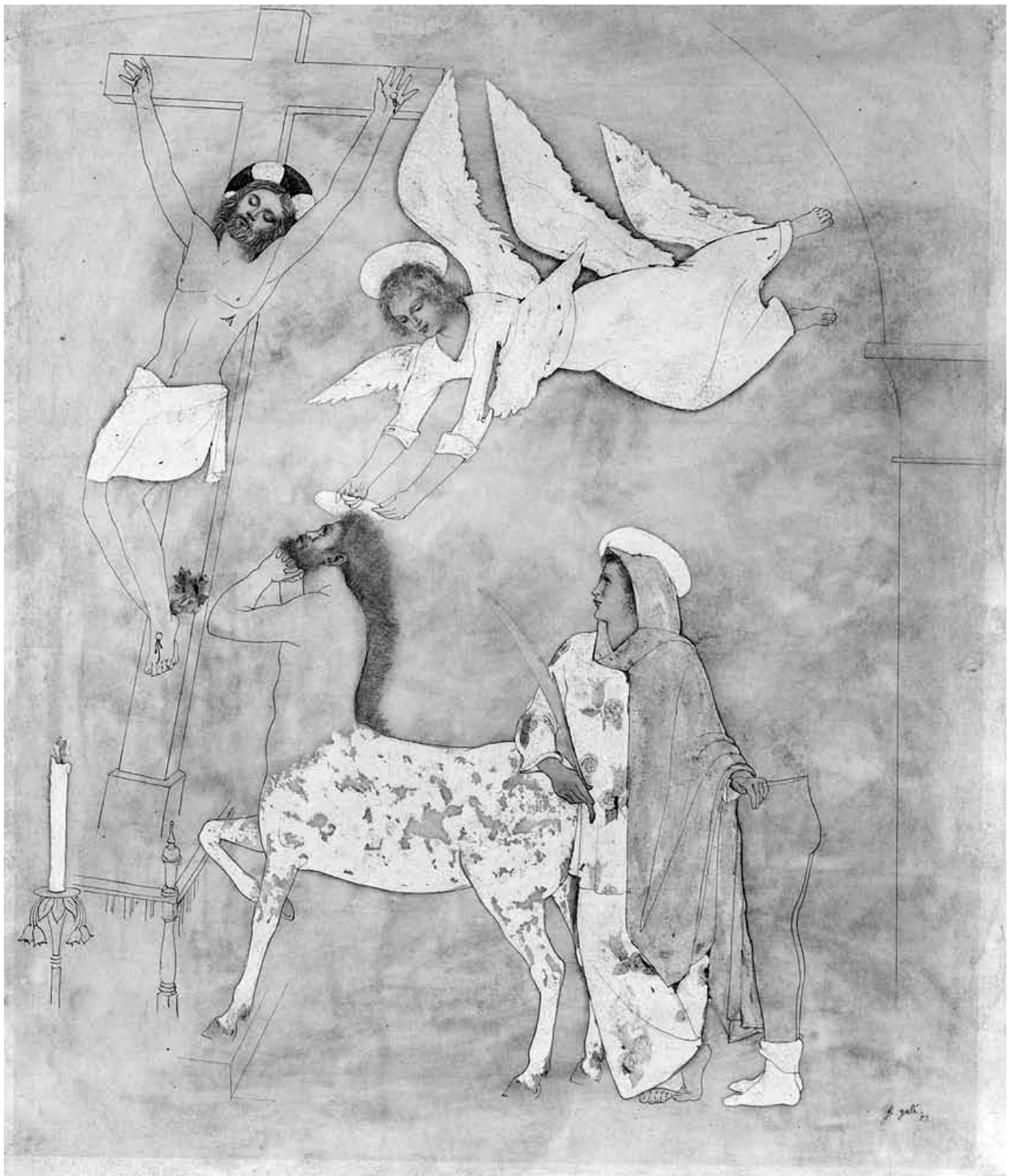
6 Monferrer Catalán, L. (2007: 68).

7 Baile de Laperriere, Charles (2002: 78). *The new english art club exhibitors. 1886-2001*. Volum 1 A-D, Londres: Hilmarton Manor Press.

8 No tenim constància de cap obra amb aquests títols, però hi ha un bodegó datat entre 1933 i 1939 que podria correspondre amb el títol posat a l'exposició de la New English Art Club.

Barcelona ni a Londres, sobre l'esmentada galeria. Tampoc hem identificat les obres exposades: *With Love; Romantic Love; Platonic Love*. El que és evident és que el motiu dels títols és indiciari d'una fase intensa d'enamorament del nostre pintor. I aquesta pista ens condueix, sens dubte, a una de les majors sorpreses de la nostra recerca: les 45 cartes d'amor enviades per Francesc Galí a la pintora Ithell Colquhoun entre l'estiu de 1940 i l'any 1946, conservades a l'arxiu de la Tate Britain de Londres. Creiem que és molt probable que els títols amorosos dels quadres que Galí presentà a la Neighborhood es correspongessin amb la fase d'enamorament de la pintora indo-britànica, la qual s'inicià, segons les cartes, durant els mesos de juliol i agost de 1940.

Més enllà del contingut eròtic i sentimental de les lletres, la relació epistolar amb Ithell Colquhoun constata el vincle, més o menys estret, de Galí amb el grup surrealista anglès, atès que la pintora era una de les principals representants del moviment britànic. Les exposicions en les quals participà Galí a partir de 1940 donen validesa a aquesta hipòtesi. Això també ens ho indica la següent referència d'exposició que hem pogut documentar, a la Fraser's Gallery de Cambridge. Es tractava d'un espai galerista que

Francesc d'Assís Galí i Fabra - Escena religiosa c. 1949

entre 1937 i 1939 acollí diferents exposicions del grup surrealista anglès, amb el qual Ithell Colquhoun estava molt implicada. Els anys 1937 (novembre) i 1939 (febrer), la galeria va acollir exposicions importants del grup surrealista internacional, que es va organitzar amb el nom de Cambridge University Arts Society Exhibition of Surrealism. Aquelles exposicions estigueren organitzades pel pintor i crític Roland Penrose. En la primera hi exposarien Óscar Domínguez

o Roland Penrose; en la segona, Joan Miró, Max Ernst (amb l'obra *Célebes*), John Tunnard o Paul Klee. L'any 1939, el mes de juny, el pintor surrealista anglès Paul Nash hi faria una exposició individual.

Tal vegada, l'exposició de Galí més estretament vinculada amb el moviment surrealista britànic va ser la que va participar a The Leicester Galleries, a l'exposició col·lectiva *Imaginative Art Since The War*. La mostra va ser organitzada per l'escriptora corsa Dorothy

Carrington (1910-2002), i hi va participar la plana major del grup surrealista anglès, com ara Henry Moore, Paul Nash, John Tunnard, la mateixa Ithell Colquhoun, Toni del Renzio o Lucian Freud. El catàleg de l'exposició l'obre com a pròleg un text (Foreward) signat per D.C. (entendem que es tracta de Dorothy Carrington), en el qual s'explica el contingut de l'exposició. Segons l'escriptora, hi ha tres tipus d'art: el realista, l'abstracte i l'imaginatiu, i la mostra volia subratllar la predominança del tercer corrent en l'art contemporani anglès des de l'esclat de la Segona Guerra Mundial. «Des de l'esclat de la guerra –advertia l'escriptora–, l'Art Imaginatiu ha renascut: ja que el fet de treballar sota grans dificultats materials ha provocat que s'hagin refugiat en una obra aventuradament imaginativa». L'Art Imaginatiu, segons Carrington, és aquell art inspirat per l'activitat de la ment abans que per l'estètica o l'aparença del món objectiu; un art que valora l'inconscient abans que la consciència; un art que es vincula en primer lloc amb la poesia irracional que no pas amb la narrativa de la lògica i de les idees. En el seu text, Carrington també s'ajuda de les paraules d'André Breton, quan demanava als artistes que miessin el món amb imaginació: que un tomàquet pugui ser vist com una pilota d'un infant, o el cavall com un núvol. Només cal tenir com a punt de referència «el model interior» –seguia l'escriptora corsa citant Breton.

Si hem volgut aturar-nos en el text de Carrington és per l'estreta identificació que trobem entre les seves paraules i l'art de Francesc Galí, que trobarem a partir d'aquell moment. Certament, Galí, des del punt de vista pictòric, venia reivindicant una obra més aviat realista: recordarem els bodegons, els paisatges, les escenes de gènere. Però a partir de 1945, aproximadament, comencem a trobar una obra absolutament imaginativa, onírica de totes totes. De forma gradual anirà deixant la pintura a l'oli de cantó, i anirà fent nous dibuixos de petit format amb escenes brillantment dibuixades, en les quals barreja temes aparentment inconnexos: escenes de sants, personatges de la mitologia, gent de la vida quotidiana... Podem afirmar que l'exposició de Leicester Galleries fou una de les primeres on exposà aquest tipus d'art de tall més oníric. Ens ho demostren els títols escollits per a l'exposició: *Leda* (n. 10), *Death and Immortality* (n. 15), *Matter and Ideal* (n. 17), *Still Live. The Five Senses* (n. 79), *Stolen Lives* (n. 95), *The Origin of the Species* (n. 102).

A partir de l'any 1947, en les diferents cartes enviades entre el pintor i els seus fills de Barcelona (especialment en Bartomeu i en Jordi Galí), es comença a parlar del retorn dels fills i del pare a Catalunya. La idea sorgeix arrel d'una visita de Bartomeu Galí (fill de Francesc Galí, resident a Barcelona) a Londres, entre octubre i desembre de 1947, en què els comunica que les coses han canviat i que no hi hauria problemes –tampoc de caire polític– perquè Francesc Galí tornés a Barcelona. D'altra banda, tant el pare Francesc com els fills (Francesc i Oriol) podrien treballar amb en Jordi Galí, que en els darrers temps havia adquirit prestigi en la seva carrera com a decorador⁹.

Un segon viatge de Bartomeu Galí a Londres, la tardor de 1948,

9 «Segons en Bartomeu, el pare pot tornar sense cap temença i amb el cap ben alt. Això fa que la nostra tornada seria un fet ben aviat. Diu també que treballant amb tu, Jordi, que puc guanyar-me bé la vida. No sabeu quines ganes tan grans que tinc d'obrir-me camí al costat teu.» Arxiu Galí. Cartes de l'exili. De Francesc Galí (fill) a Jordi Galí. 18 d'octubre de 1947. Remitent: 34, Ecclesbourne Road, Thornton Heath Surrey, England.

acaba de convèncer Francesc Galí (fill), la seva dona (Josefina Camprubi) –juntament amb el seu nét (Francis Galí)– de tornar a Catalunya. El febrer de 1949, Francesc Galí (pare) envia una carta als seus fills de Barcelona, en la qual confessa la solitud londinenca després de la marxa de Francesc (fill) i la Josefina, i l'amor i l'estima cap als seus fills. El pintor dóna a entendre a la carta que es queda més temps a Londres per culpa d'una malaltia. Acaba la lletra amb un divertit, oníric i nostàlgic poema, que sembla presagiar l'imminent retorn de Galí a Catalunya:

«Visca la Salut! És fumut estar fumut si un ja no tenia idea de lo que era l'estar-ho.

Visca Barcelona!

Barcelona és excel·lent si la grip n'hi està absent, tant si n'està absent com si no n'està absent Barcelona és excel·lent. Per tal de defensar-me, però, m'he retirat a les meves habitacions particulars. Així si no vinc no és degut a cap rampell com diria amb molt encert la Fia Visca la farmacopea!

Visca el Montseny!

Tinc l'esperança que la enguantada del bon St Marsal, que per anys i any l'he vist alçada per beneir, no s'abaixarà per tancar-me la porta.

Visca la bondat!

O com van les obres que la gran bondat i el gran cor dels meus fills –no exloc les mullers– van muntant al terrat, i lo que tot, ben gabellat, serà, per mi, com una apoteosi d'arcàngels?

Una bona abraçada a tots

El pare i l'avi (d'una col·lecció zoològica que no és la del Parc)»

Francesc Galí

Albert Mercadé (Barcelona, 1981) és historiador i crític d'art. Doctor en Humanitats per la Universitat Pompeu Fabra i llicenciat en Història de l'art per la Universitat de Barcelona i la Universitat de la Sorbonne (París). Coordinador d'art de l'Escola Catalana d'Estiu, ha sigut professor d'art modern a l'escola Eina. Director de la Fundació Arranz-Bravo de l'Hospitalet de Llobregat i autor del catàleg raonat de l'escultor Joan Rebull (Premi ACCA 2011) i de l'assaig *Matèria reservada*. Artistes catalans i les biennals de Venècia (Premi ACCA 2009).